

Qardaş türk folklorundan örnəklər

“Edigey” dastanı özündə canlı tarixi əks etdirən əvəzsiz mənbələrdən biridir. Dastanın 30-dan çox müxtəlif variantları mövcuddur. Bunlar Krım-tatarlarına, başqırdlara, tatarlara, qazaxlara, qaraqalpaqlara, noqaylara, özbəklərə, baraba tatarlarına, dağlı altaylara, çərkəzlərə və s.-yə aiddir.

“Edigey” dastanı Türkiyədə, Qazaxıstanda, Özbəkistanda, ümumiyyətlə, Orta Asiyada geniş tədqiq olunmuş, toplanması, nəşri və tədqiqat tarixinə sanballı əsərlər həsr edilmişdir. Ruslar isə bu mövzunu digər türk xalqlarından daha çox araşdırmışlar.

Yazılı mənbələrdə XVI əsrdən etibarən rast gəlinməsinə baxmayaraq, ədəbiyyatlarda “Edigey” dastanının XIX əsrdən etibarən geniş və ciddi tədqiq olunduğunu müşahidə edirik. XIX əsrin sonlarında dastanın 15 başqırd variantı qeydə alınmışdır. Dastanın daha dolğun ənənəvi poetik formasında əlyazma versiyası (təxminən 7000 misra) 1762-ci ilə aiddir. Qeyd edək ki, Edigey dastanının müxtəlif variantlarında İdigey, İdukay, Yedigey, İdige, İzukey, İdiqu və İdik olaraq adlandırılır.

Türkiyədə dastanla tanışlıq ötən əsrin ortalarına təsadüf etməsinə baxmayaraq, onun tədqiqat tarixi əsrin sonlarından başlayır. 1957-ci ildə ilk dəfə Türkiyədə Səadət Cağatay gənc yaşlarında Ankaraya köçərək məskunlaşan qoca bir krımlıdan qələmə aldığı “Edigey” dastanını alman dilinə çevirərək yayınlamışdır. Bundan sonra Türkiyədə bu dastana maraq yaranmadı və əsrin sonlarına qədər, demək olar ki, onu, yəni dastanı xatırlayan olmadı.

Dastan Türkiyədə ilk dəfə elmi tədqiqata 1998-ci ildə Rüstəm Sulti tərəfindən cəlb edilmişdir. Onun araşdırdığı variant tatar folklorçusu, şair Nağı İsanbetin “Edigey” dastanı üzərində bədii bərpa işləri görərək 1940-cı ildə yayınladığı nəşridir¹. Qeyd edək ki, dastan N.İsanbet tərəfindən yayımlandıqdan bir ay sonra dövlət qurumları tərəfindən mənfə qərşiləndi. Bundan sonra o, dastanı yeni versiya ilə nəşr etdirmək istədi, lakin yayına etiraz, ardından müharibənin başlanması (1941-1945-ci illərdə Rusiya ilə Almaniya arasında başlanan Böyük Vətən müharibəsi) və daha sonra dastan üzərinə qoyulan qadağa bu yayımı təxirə saldı.

Beləliklə, Sovet İttifaqı Kommunist Partiyası Regional komitəsi 28 noyabr 1944-cü ildə dastanla bağlı “N.İsanbetin qüsurlu nəşri” adlı hökm çıxardı. 1980-ci ildə dastan, nəhayət ki, N.İsanbetin hazırladığı sonuncu variantda yayımlandı, lakin burada müəllifin adına istinad edilmədi.

Rüstəm Sulti bu mövzu ilə bağlı Fikrət Türkmənin rəhbərliyi ilə “Edige Destanının Tatar Anlatmaları Üzerine Bir İnceleme” adlı dissertasiya işi yazmış, daha sonra bu iş “Edige” adıyla Türksöy tərəfindən nəşr edilmişdir. Bu nəşrin ardınca bir neçə tədqiqat işləri ard-arda işıq üzü gördü. Hamiyet Dönmez “İdigey

¹ Наки Исанбет. 500-летие татарского народного эпоса – дастана «Идегей». Совет Едебиyyatı Dergisi, 1940, №11-12, s.90

Destanı'nın Halk Kültürü Açısından İncelenmesi" adıyla Pamukkale Üniversitesi Filoloji Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde diplom işi yazmıştır.

1999-cu ildə Fatma Serinkan dastanının başqırt variantını Pamukkale Universiteti Filologiya fakültəsi türk dili və ədəbiyyatı bölümündə mətni kiril əlifbasından latına çevirərək diplom işi yazmışdır. Bundan başqa, 2001-ci ildə Göksel Öztürk Marmara Universiteti Türkiyyat Araşdırmaları İnstitutunda Emine Gürsoy Naskalının rəhbərliyi altında “Edige Batır dastanının başqırt variantı” (İnceleme, metin, transkripsiyonlu metin, çeviri) dissertasiya işi yazmışdır. Qeyd edək ki, Göksel Öztürkün müraciət etdiyi başqırd variantı “Buranqulov variantı” adlanır. Dastanın başqırt variantının ən geniş altı min misradan ibarət yırav Məhəmmədşah Buranqulov nüsxəsidir. H.T.Zarifov yazır ki, “bu variant indiki Orenburq şəhərinə tabe Tübenge İlyas kəndində Kaskınov Yimazi Yelevetdinin oğlundakı 1762-ci ilə aid əlyazma nüsxəsində olan mətndir”¹.

2007-ci ildə Çulpan Zaripova Çetm "Tatar xalq dastanı "İdegey"də keçid dövrü" (Karadeniz Araştırmaları. Balkan, Kafkasya, Doğu Acrupa ve Anadolu İncelemeleri Dergisi. Güz 2007, №-15, s.149-169) adlı maraqlı bir məqalə yazmışdır.

2008-ci ildə Kırımda keçirilən Uluslararası II Türkologiya Konqresində Kamal Üçüncünün “Tarixi hadisələrin əbədləşməsi müddətində Edigey dastanı” (Kırım Tatarlarının Dünü-Bugünü-Yarını – Kırım Tatar və Türk Filoloji Fakültesi, Tarih və Sosyoloji Fakültesi və Türkoloji Araştırma Merkezinin İşbirliyiylə, 22-24 Mayıs 2008, Simferopol – Kırım / Ukrayna) məqaləsi yayınlanmışdır.

2013-cü ildə Mustafa Arslanın rəhbərliyi ilə Nezih Tatlıcan dastanının qax, başqırd və tatar variantlarını təhlil edərək diplom işi yazmışdır.

2016-cı ildə Mustafa Yıldız dastanının noqay variantlarından birini “Noqay Türklerinin Kahramanlık Destanı Edige” (Konya, Kömen Yayınları) adı ilə çap etdirmisdir.

2017-ci ildə Mustafa Arslan özünün “Başqırd türklərinin tarixi dastanı İdigey ile Moradım” (Ötüken nəşriyyatı, İstanbul) əsərini “Edigey” dastanına həsr etmişdir.

Bu dastanın dəfələrlə noqay, rus, tatar, qazax, başqırd dillərində yayımlanmasına və tədqiq olunmasına baxmayaraq, dastan hələ də alimlər tərəfindən maraqla qarşılanır. Təəssüf ki, dastanın otuzdan çox variantının olmasına baxmayaraq, rus ədəbiyyatındakı araşdırmalar daha çox tatar, qazax və noqay variantları üzərində, Türkiyədə isə tatar və qazax, çox nadir hallarda da başqırd variantları üzərində cəmlənmişdir. Azərbaycanda isə Əli Şamil “Uyğur, qaqauz, Quzey Qafqaz türklərinin folkloru və ədəbiyyatı” (Bakı, Nurlan, 2011, 412 səh.) adlı əsərində “Yedigey” dastanı noqay tarixinin qaynağı kimi” başlığı altında dastanın tədqiqindən və variantlarından bəhs etmiş, Elmira Məmmədova “Qırğız və tatar xalq dastanlarında (“Manas” və “Edigey”) vücutnamə” (“Gənc Alimlərin II Respublika İnnovativ İdeya Yarmarkası” çərçivəsində Gənc Alimlərin Elmi Konfransının Məretialları. Bakı, Elmin İnkişafı Fondu, 2002, s.263-

¹ Zaripov N. İdukey minen Moradım. Başkordostan Kıtıp Näsriyätı, Ufa, 1994, səh. 6, 8

266). Biz isə dastanın noqay variantını Azərbaycan dilinə tərcümə edərək “Dədə Qorqud” dərgisində (Bakı, 2017 (1), (2); 2018 (1) nəşr etdirmişik.

Hal-hazırda təqdim etdiyimiz “Edigey” dastanı Anadolu türkcəsində toplanmış rumeli variantıdır. Dastanın bu variantı ilk dəfə internet saytında¹ yayınlanmış və heç yerdə nəşr olunmamışdır.

EDİĞE BATIR

Bir zamanda Kaya Bey adında bir kişi varmış. Beyin de bir dostu varmış. Bey bir gün ava gider. Bir tavşan avlar getirir evine. Karısına: “Al şu tavşanı, kızart, yemek yap. Benim bir işim var, bir yere kadar gitmem lazım. Döndükten sonra, yeriz”, der. Adam evden çıkar gider. Kadın tavşanı güzelce kızartır, başka türlü yemekler de yapar. Tavşanı kızarttıktan sonra, bir kaba kor, kapağını kapar, bir kenara yerleştirir.

O arada Kaya Beyin evine bir dede gelir, selam verir ve:

– Kaya Bey evde mi? diye sorar

Kadın:

– Evde değil. Siz kimsiniz? der.

Dede:

– Bir yolcuym, çok acıktım. Bir parçacık ekmek isteyecektim, der.

Kadın:

– Kaya Bey yoksa, evi var ya. Buyur dede sofraya, der.

Dede elini yüzünü yıkar, sofraya oturur. Karnını iyice doyurur. Sonra kalkar: “Elinize sağlık, sofranız daima bol olsun!” der, dua eder, çıkar gider yoluna. Kadın kendi kendine: “Kaya Beye bugün başka bir yemek yedireyim”, diye düşünür, kemikleri kabın içine doldurur ve bir kenara kor.

Derken, Kaya Bey eve döner, karısına:

– Yemek hazır mı? Çok acıktım. Koy şu sofrayı yiyelim, der.

Karısı:

– Bir az önce bir dede geldi, seni sordu. Yok evde dedim. Yolcu imiş karnı da çok açmış. Kızartılmış tavşanı ona yedirdim, der.

Kaya Bey:

– Hiç bir parçacık tavşan eti mi de kalmadı? Tavşan eti yemeğe bugün çok iştahım vardı, der. Sonra “getir şu kabı, belki kalmıştır” der. Kadın kabı getirir. Bir de ne görsünler? Kızartılmış tavşan eti olduğu gibi duruyor. Hiç yenmemiş.

Kaya Bey:

– Hangi tarafa gitti bu ihtiyar? diye sorar.

Karısı:

– Ne bileyim? Çıktı tokattan², şu yana gitti, diye, yolu gösterir.

Kaya Bey dedenin gittiği yola düşer. Gider gider, dedenin sırtından yetişir:

¹ <http://edigey.blogspot.com/2014/06/edige-romanya-derlemesi-ana-dolu-turkcesi.html>

² Qapıdan

– Dede, dur!.. Sana bir yalvarışım var. Bana bir dua oku, der.

Dede:

– Oğlum, evinde yemek yedim, yemekten sonra dua da okudum. Sofranız daima bol olsun, hiç bir zaman yoksulluk görmeyin, diye okudum, der.

Kaya Bey:

– Bizim hiç çocuğumuz olmuyor. Ne olur, bize yardım et bir de çocuğumuz olsun, der.

Dede:

– Olur, der. Heybesinden bir elme¹ çıkarır Kaya Beye uzatır: “Bunu ikiye böl, yarısını sen, yarısını da katunun² yesin”, der.

Dede yoluna gider. Kaya Bey evine döner. Dedenin dediği gibi yapar. Elmayı bıçakla ortasından ikiye böler, yarısını kendisi yer, yarısını da karısı?

Günler geçer, aylar geçer. Kadını gebedir. Doğuracağı gün yaklaşır.

Avcı olduğu için Kaya Bey her gün ava gidermiş. Toktamış Han'ın topraklarında ve ormanlarında avlanırmış.

Toktamış Han'ın bekçilerinden biri ile dostlaşır. Bekçi, günlerden bir gün, Kaya Bey'e bir şahin yumurtası verir. Yumurtadan bir şahin yavrusu çıkar. Yavru büyür, şahin olur. Kaya bey bu şahinle ava gider.

Avda bir gün Toktamış Han'la karşılaşır. Han, Kaya Beye:

– Sen ne arıyorsun benim topraklarımda? diye sorar.

Kaya Bey:

– Ne arıyayım? İşte av avlıyorum. Böyle geçiniyorum, der.

Toktamış Han askerlerine:

– Tutun şunu? Çıkarın gözlerini mille! der.

Askerleri tutarlar Kaya Beyi, çıkarırlar gözlerini mille. Kaya Bey döner evine iki gözsüz. Kadını kocasını böyle görünce ne yapacağını bilemez öfkesinden. “Dünyaya bir oğlan getirmek üzereyim, bu kör baba oğlunu bile göremiyecek artık. Bu kör adamlar ben artık nasıl hayat geçiririm?” diye düşünür. Kocasına: “Artık ben sana yokum, sen de bana yoksun” der, evden çıkar gider.

Gider gider, sazlı bir göl kenarına varır. Ağrısı orada tutar. Çocuğu orada doğurur. Sonra kanatlanır, cin ülkesine uçar gider. Çünkü bu kadın bir cin padişasının kızı imiş.

Peri kızı uçar gider, çocuk sazlık³ içinde yapa yalnız kalır. İşte, tam o zaman göl kenarından araba ile bir dede ile bir nine geçerler. Yeni doğan çocuğun sesini, ağlayışını, duyarlar. Arabadan inerler, sesin geldiği tarafa giderler. Bir de ne görsünler. Top gibi bir erkek çocuk. Sazlar arasında yatıyor. Bunu gören nine: “İşte bize bir ediğe”, diye sevinir. Böylece çocuğun ismi Ediğe kalır. Çocuğu evlerine götürürler, büyütürler.

Günler geçer, aylar geçer, seneler geçer, çocuk büyür, okula gitmeye başlar. Okuldan dönünce, arkadaşları ile her gün aşık oyunu oynar. Oyunu her za-

¹ Alma

² Arvadın

³ Bataqlıq, qamışlıq

man Ediğe kazanır. Arkadaşları öfkelenirler, evlerine ağlayarak dönerlər. Çocuklardan birinin annesi oğluna: “Bizim aşıklarımızı alacağına daha iyi git Toktamış Han'dan babanın öcünü al”, demesini öğretir.

Ertesi gün çocuklar yine aşık oynarlar. Ediğe yine kazanır. O zaman çocuk: “Sen bizim aşıklarımızı alacağına daha iyi git Toktamış Han'dan babanın öcünü al”, deyiverir.

Ediğe bu sözləri duyar duymaz cebindeki bütün aşıkları çıkarır atar ve evlerine koşar. Annesine: “Bana kavurma yap”, der. Annesi kavurma yapar. Nine, kazanı sacayaktan indireyim, derken, Ediğe annesinin ellerini kızgın kazan üstüne basar.

Annesi:

– Ah evladım, ellerim yanıyor, çek ellerini, der.

Ediğe:

– Senin ellerin yanıyorsa benim kalbim yanıyor. Bana izin vereceksin. Ben Toktamış Han'dan babamın öcünü almak istiyorum, der. Nine ve dede izin verirler. Ediğe torbasına yiyecek içeceklerini doldurur, kılıcını kuşanır, yayını alır, biner atına çıkar yola. Evden ayrılırken, üvey anne ve babasına bir mendil uzatır: “Bu mendilde üç damla kan görüldüğü halde bilin ki ben ölmüşümdür. O zaman beni hiç beklemeyin, hiç bir yerde aramayın”, der.

Ediğe gider, gider, gider, aylarca gider, Toktamış Han'ın sarayına varır. Hanın odasına girer, selam verir.

Han:

– Aleyküm selam. Ne işle gezersin şoram? der.

Ediğe:

– Han hazretlerine ırgat¹ olmak için geldim, der.

Toktamış Han:

– Ne iş yapabilirsin? İnekleri güdebilir misin? – diye sorar.

Ediğe:

– Hayır. Gütmem. Babam inek gütmek inekler seni boynuzlar demişti. Ondan gütmem, der.

Toktamış Han:

– Öyle ise, hergeleleri² güdersin, der.

Ediğe razı olur. “Ama” der, “her saba odana girmek, selam vermek ve bir ballı boza içmek şartı ile”, der. Toktamış Han buna razı olur. Öyle yapar. Ama, bu genç odaya girdiği her defa Toktamış'm oturduğu minder üstünden istemeden oturak yeri havaya fırlamış. Her defa öyle olurmuş.

Toktamış'm kadınları kendisine söylerler böyle yaptığını. Toktamış Han inanmaz. Üstelik de çok darılır. Kendisi gibi kos koca hanın bir ırgat girdiği zaman minder üstünden sıçrayabileceğinin imkan dışı olduğunu söyler.

¹ Xidmətçi, qulluqçu

² At, qısrıq, bəygir sürüsü

Toktamış Han'ın iki hatunu aralarında bir plan kurarlar. Ertesi sabah han kahvesini ve cıgarasını içmek için mindere oturduğu zaman, duyurmadan, şalvarını mindere dikerler.

Ediğe odaya girer. O an Han'ın oturak yeri minderden fırlar. Ama, bu defa şalvara dikili olan minder de fırlar. Toktamış Han artık gerçeği anlamış olur.

Şimdi ne yapsın? Ülkesinde ne kadar yırcı varsa bunların hepsini toplar. Ne yazık ki bu yırcıların hiç biri Han hazretlerinin niçin böyle yaptığının sebebini anlayamaz. Aralarından biri:

Arın argı canında (Ural dağının o tərəfində)
Kıyvat (Hiva) degen yerlerde
Sıpra cırav bir kart bar (Sofra yırcısı bir qoca var)
Bilse bilse o bilir, der.
Bilse o bilir.

Toktamış Han oraya bir adam gönderir. Elçisi Hiva'ya altı günde varır. Yırcı ile görüşür. Yırcı:

“Artık çok ihtiyarladım. Yürüyemiyorum. Gidecek halim yok. Ama Han'ın güzel hatırı için yola çıkıyorum”, der, yola çıkarlar.

Yürüye yürüye, altı gün içinde Toktamış Han'ın sarayına gelirler. Han yırcıyı çok güzel karşılar. İhtiyara ballı boza süzerler.

Bal büyreкке tuşken son (Bal böyrəklərə endikdən sonra),
Büyük barday şişken son (Böyük yaxşıca şişdikdən sonra),

İhtiyar yırcı iyice minder üstüne yerleşir. Odaya, aralarında Ediğe de olmak üzere birkaç genç getirirler. Bunları sıra ile oturturlar. İhtiyar yırcı hepsini gözleri ile şöyle bir süzdükten sonra:

Üçyüz doksan yaşadım
Tüb azuvım boşadı
Menim aytkanım halk tutmaz
Halk tutsa da Han tutmaz, der
Üçyüz doksan yaşadım
Dip dişim boşadı
Benim söyledigimi halk yapmaz
Halk yapsa da Han yapmaz

Bu sözleri dinleyen Toktamış Han: “Ayt cıravım ayt, tutarman!” (Söyl, yırcım, söylə, edərəm), der.

Yırcı:
Argiul man bergi ul (O biri kişi, bəriki oğlan)
Ortadaki şo şuvıl (Ortadakı bu oğlan)
Şaşlı acige uşaydı (Saçlı hacıya oxşayır).
Bir karasan şo şuvıl (Bir baxarsan bu oğlan)
Kaya Biy'e uşaydı (Kaya Bəyə bənzəyir).
Tez şaresin körməsen (Tez çarəsin görməsən),
Tez amalın körməsen (Tez sürgünə göndərməsən),
Curtunfi coyar şo şuvıl, der (Yurdunu yox edər bu oğlan).

Daha sonra şöyle devam eder:

Cavırnı casık körine (Kürəyi enlidir onun)

Cayın tartar şo şuvıl (Yaxşı yay çəkər bu oğlan)

Közi kısıq körme (Gözləri qıyıqdır onun)

Şabagan bolır şo şuvıl (Yaxşı minicidir bu iğlan)

Mannayı şığık körine (Alını çıxıqdır (qabarıq) onun)

Batır bolır şo şuvıl (Batırdır bu oğlan)

Avışı cayık körine (Ovcu yayıqdır onun)

Merdane bolır şo şuvıl. (Mərdanədir bu oğlan)

Tez şaresin körməsən (Tez çarəsin görməsən),

Tez amalın körməsən (Tez sürgünə göndərməsən),

Curtunrı coyar şo şuvıl, der (Yurdunu yox edər bu oğlan).

Bu arada yan beylerden biri: “Ediğe, burnundan kan geliyor”, der. Ondan Ediğe tehlikeyi sezer. Burnunu mendili ile tutar dışarı çıkar. Atının üstüne atlar, kaçır ve Toktamış Han'ın elinden kurtulur.

Gider gider, çok gider, uzaklara ulaşır. Toktamış Han Ediğe'yi tutmak için yan beylerden birini gönderir. Yan bey Ediğe'yi bulur ve:

Kaytsana Ediğe kaytsana

Kaytıp kelip Kan üyine (Qayıdıb gəlib xanın evinə)

Kana sözün aytsana, der (Xana sözünü desənə)

Ediğe:

Kaytmam, Canbiy kaytmam (Qayıtmaram, Canbəy, qayıtmaram)

Kaytıp kelip Kan üyine (Qayıdıb gəlib xanın evinə)

Mana sözüm aytmam (Çox mənalı sözlərimi deməmə).

Erliğin men kelgesif (İgid kimi gəlmişəm)

Erliğin men kayt. Başka türlü (İgid kimi də qayıt. Yoxsa başqa cür olsa,)

Tartıp oğım atarman (Çəkib oxu ataram)

Tannayma kadarman (Damağından vuraram)

Kaşkaşan da Toktamış'ını (Toxtamış'ı nə zamansa)

Müsakkar etermen (Əlimə keçirərəm)

Şak Temirge cetermen (Şah Temirə yetərəm)

Şak Temir mağa kol berse (Şah Temir mənə əl tutsa,)

Mevlayım mağa col berse (Mövlam mənə yol versə,)

Kaş kasanda Toktamış'ını (Toxtamış'ı günlərin bir günü)

Müsakkar etermen, der (Ələ keçirərəm).

Bu sözləri söyledikten sonra Ediğe yoluna gider. Yanbey ise geri döner.

Ediğe gider, çok gider. Haftalarca, gece gündüz gider. En sonunda Şah Temir'in sarayını bulur. Ama Şah Temiri de üzgün bulur. Çünkü biricik kızını Mutalıp adlı çok fena bir padişah kaçırmıştır.

Ediğe ile Şah Temir aralarında dertleşir ve sırdaşlırlar. Sonunda anlaşılırlar. Anlaşmalarına göre Ediğe Şah Temir'in kızını Mutalıp'ın elinden kurtaracak. Şah Temir ise Ediğe'ye Toktamış Hanı ele geçirmek üzere yardım edecek, asker ve

cephane verecek. Şah Temir, Edigey'e kırk asker verir, torbalarına yiyecek ve içeceklerini doldurur, yola çıkarlar. Giderler giderler, önlerine bir yılan çıkar.

Yılan altı başlı ve tek kuyrukludur. Edige ve askerleri yılanı saldırlar. Yılanın altı başı altı tarafa çeker. Bu yüzden kendini düşmanlardan koruyamaz. Askerler yılanın altı başını da keserler, yılanı öldürürler.

Edige ile askerleri daha da giderler. Birkaç gün daha giderler. Önlerine bir ejderha daha çıkar. Bu defaki yılanın tek başı ve altı kuyruğu vardır. Tek baş altı kuyruğu peşinden çeker, hemencecik bir delik bulur, deliğe girer, düşmanlarından kurtulur.

Edige ve arkadaşları yollarına giderler. Bir yere vardılan dururlar, yemek yemek ve biraz dinlenmek için atlarından inerler, torbalarını açarlar.

Edige askerlerine:

–Arkadaşlar, gördüğünüz yılanlardan ne ibret aldınız? der.

Askerler:

–Biz hiçbir ibret çıkaramadık, siz söyler misiniz? derler.

Edige:

–İlk gördüğümüz yılan altı başlı idi. Üzerine kılıçlarla atıldığımız zaman, altı baş altı tarafa çekti. Yılan deliği bulamadı. Biz altı baş arasında anlaşmazlıktan yararlandık altısını da kestik, yılanı öldürdük. İkinci yılanın tek başı altı kuyruğu vardı. Bu yılan kurtuluş deliğini hemen buldu, deliğe kayboldu. Tek baş altı kuyruğu ölümden kurtardı. Gördüklerimizden insanlar için de çok faydalı bir ders çıkarılabilir. İnsanların her zaman aralarından birini baş ayırmaları, ayırdıkları kişiyi dinlemeleri, onun dediklerine uymaları, ona hürmet etmeleri lazım. Böyle yaptıkları halde, düşmanlarını yenerler veya düşmanlarından kendilerini kurtarırlar.

Başka türlü yaptıkları zaman, tıpkı altı başlı yılanın uğradığı hakibete uğrarlar, der.

Bu şekilde anlaştıktan sonra atlarına binerler yola çıkarlar. Giderler, giderler, birkaç gün sonra Mutalıp'ın sarayına ulaşırlar. Mutalıp denilen padişah gayet fena bir insanmış. Haykırdığı zaman sesi ile insanları yere batırırmış.

Edige, ne yapıp yapıp, Mutalıpı kandırır, buna aşçı girer. Yemekleri pişirir, tatlılar yapar, mutfak işlerini görür. Pişirdiği yemeklerden Mutalıp duymasın diye, şuraya buraya sokuşturduğu askerlerine de saklıca gönderir. Onları besler.

İşini bitirdikten sonra Edige her zaman bir kenara çekilir ve dinlenir. Ama Edige hiç bir zaman çıplak yerde oturmaz. Daima altına bir mendil veya biraz yeşil ot veya saman kor. Bir kaç zaman böyle geçer. Günlerden bir gün Edige dinlenirken saray pencerelerinden biri açılır, bir kadın başını çıkarır ve:

– Sen Edige misin? diye sorar.

Edige:

– Ne o edige? Ne ile yenir edige dediğin şey? der.

Kadın utanır, pencereden çekilir ve kapar. Ertesi gün yine öyle olur. Üçüncü gün Edige yemekleri hazırladıktan sonra bir kenara çekilir, mendilini yere serer ve oturur. Pencere yine açılır, kadın yine çıkar ve:

– Sen Ediğe misin? diye sorar.

Ediğe bu defa:

– Sen benim Ediğe olduğumu nereden biliyorsun, kim söyledi? der.

Kadın:

– Ben Şah Temir'in kızıyım. Mutalıp beni zorla kaçırdı. Babam bana Ediğe deyen biri türemiş, Mutalıp'ın elinden seni kurtarsa, ancak o kurtarabilir dedi. Ediğe hiç bir zaman çıplak yere oturmaz. Altına daima mendilini veya bir bez, hiç olmazsa, bir parçacık yeşil ot veya saman çeker, ondan anlarsın demişti, der.

O zaman Ediğe:

– Evet, ben Ediğe'yim, seni kurtarmaya geldim.

Söyle, senin kocanın ne kadar gücü var? Neresinden vursam, öldürebilirim onu? Seni nasıl kurtarabilirim? der.

Kadın:

– Benim kocama ne ok, ne de kılıç batar. Onu kimse öldüremez. Mutalıb'ın yalnız koltukları altına kılıç ve ok batar. Uyurken de, tam bir hafta hiç uyanmadan uyur. Mutalıpı işte o zaman kılıç veya okla koltuğundan vurarak öldürebilirsin, der.

Ediğe ile kadın anlaşır. Mutalıp uyuduğu zaman Ediğe girer bunun odasına. Kadın padişahın elini kaldırır, Ediğe çeker yayını. Okla Mutalıp'ın koltuğu altından vurur. Sonra kadın ile birlikte daha önce getirdiklerin atın üstüne atarlar.

Can ağrısıyla uykudan kalkan Mutalıp yapışır atın kuyruğuna: “Ah Ediğe, ettin edeceğini bana”, der. Çeker kuyruğundan atı ve batırır yere dizlerine kadar. Ediğe şaşalar, ne yapacağını bilemez. Kadın o zaman:

– Ediğe, belindeki, annenin bok kalağı mı? der. Bu sözleri duyunca, Ediğe kendini toparlar, belindeki kılıcı çıkarır, atın kuyruğunu kesiverir. Kuyruk Mutalıpın elinde kalır. Ediğe ile Şah Temir'in kızı kaçır kurtulurlar.

Ediğe, kızı babası Şah Temir'in evine götürür. Padişah çok sevinir. Kızını Ediğe'ye vermek ister.

Ediğe:

– Hayır, ben bu kızla evlenemem, der. Çünkü Mutalıp'la savaşacağım zaman, “Eğer bu kızı kurtarabilirsem, ahiret-dünya kardeşim ederdim” diye düşünmüştüm, o benim ahiret-dünya bacım oldu, – der.

Kız gerçekten başka erkekle evlenir. Ediğe de başka kadınla evlenir. Ahiret-dünya kardeş olurlar. Birkaç yıl sonra Ediğe batırın bir oğlu olur. Bunun ismini Nureddin atarlar. Nureddin büyür. O da batır olur.

Dedesinin öcünü almak için Toktamış Han'ı arar. Han kaçır. Nureddin batır Toktamış Hanı arar, bulur kellesini uçurur. Dedesinin öcünü böylece almış olur. Ayrıca Toktamış Han'ın hem malına-mülküne ve hem de haremüne sahip olur.

Çapa hazırladı: Qumru Şəhriyar